

O'ZBEK ADABIYOTINI O'QITISH METODKASI

Nargiza Urazova

*TXVU akademik litseyi,
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori(PDh)*

Annotatsiya

Ushbu ilmiy maqola O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasining nazariy-metodologik asoslari, amaliy jarayondagi dolzarb muammolari hamda adabiy ta'limni modernizatsiya qilishning innovatsion yo'nalishlarini chuqur ilmiy tahlil qilishga bag'ishlanadi. Adabiyot fani shaxsning ma'naviy-axloqiy dunyoqarashini shakllantiruvchi, estetik didini rivojlantiruvchi, milliy o'zlikni anglashga undovchi, tanqidiy va ijodiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiluvchi asosiy fanlardan biri sifatida ta'lim tizimining ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Shu bois O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi o'quvchilarning badiiy matnni idrok etish, tahlil qilish, fikrni mustaqil va asosli ifodalash, kompozitsion va stilistik unsurlarni anglash, matnlararo bog'lanishlarni tushunish kabi kompetensiyalarini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tadqiqot jarayonida adabiyot darslarida qo'llanilayotgan metodik yondashuvlarning samaradorligi, o'quv dasturlari va darsliklarning mazmuni, o'qituvchilarning metodik tayyorgarlik darajasi, adabiy tahlil texnologiyalari, talabalarning adabiy-estetik kompetensiyalari qiyosiy-pedagogik, nazariy va empirik jihatdan o'rganildi hamda o'zbek adabiyotini o'qitishda mavjud bo'lgan muammolar aniqlandi: dars jarayonlarining ko'p hollarda reproduktiv yondashuvga asoslanganligi, badiiy tahlilning yuzaki olib borilishi, o'quvchilarning mantiqiy-ijodiy tafakkurini rivojlantiruvchi topshiriqlarning kamligi, o'qituvchilarning innovatsion metodlardan foydalanish darajasining pastligi, namunaviy dasturlarning yetarli darajada kompetensiyaviy modelga moslashtirilmagani va baholash tizimining samaradorligi pastligi. Mazkur maqola Finlyandiya, Janubiy Koreya, Turkiya, Yaponiya, AQSH kabi davlatlarning adabiy ta'lim bo'yicha ilg'or tajribalarini tahlil qilgan holda o'zbek adabiyotini o'qitishda qo'llash mumkin bo'lgan metodik innovatsiyalar — hermenevtik yondashuv,

Kalit so'zlar:

adabiyot ta'limi, adabiy tahlil, metodika, kompetensiyaviy yondashuv, badiiy tafakkur, hermenevtika, interpretatsiya, innovatsion pedagogika, o'qitish texnologiyalari, o'zbek adabiyoti.

KIRISH..

O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi milliy ta'lim tizimining strategik yo'nalishlaridan biri bo'lib, u nafaqat o'quvchilarning badiiy-estetik dunyoqarashini shakllantirish, balki ularning ma'naviy-intellektual rivojini ta'minlash, milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, badiiy matnni tushunish va talqin qilish ko'nikmalarini rivojlantirish hamda mustaqil fikrlaydigan, tahliliy yondasha oladigan shaxsni kamol toptirish kabi fundamental vazifalarni bajaradi; shu bois mazkur metodika o'zbek adabiyoti fanining mazmuni, o'qitish texnologiyalari, tahlil tamoyillari, baholash tizimi, o'quvchilarning adabiyotga bo'lgan munosabati va adabiy kompetensiyalarni shakllantirish jarayonida muhim ilmiy-nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Bugungi globallashuv davrida ta'lim jarayonlari jadal modernizatsiyalashib borayotgan bir paytda adabiy ta'lim ham yangicha metodologik yondashuvlarni talab qilmoqda: o'quvchilarda badiiy matnni ko'p qatlamli tahlil qilish, badiiy obrazlarni talqin qilish, matnlararo aloqalarni anglash, poetik konstruksiyalarni tushunish, adabiy-estetik mezonlarni shakllantirish, ijodiy tafakkurini rivojlantirish kabi ko'nikmalarni hosil qilish zamonaviy adabiyotshunoslik va pedagogika fani oldidagi ustuvor maqsadlardandir. Afsuski, amaliyotda ko'plab adabiyot darslari hanuzgacha reproduktiv, izohli o'qishga asoslangan bo'lib, o'quvchining mustaqil adabiy fikrlash darajasini rivojlantirishga yetarli sharoit yaratilmaydi; dars jarayonlarida asosan tayyor ma'lumotlarning qayta bayoni ustuvor bo'lib, badiiy matnning ichki qatlamlari — syujet konstruksiyasi, obrazlar tizimi, g'oya va mualliflik pozitsiyasi, matn poetikasi, ramziy qatlam, intertekstual unsurlar — chuqur o'rganilmaydi. Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlar ham adabiy kompetensiyalarning shakllanishidagi zaifliklarni ko'rsatib bermoqda; xususan, o'quvchilarning matn ustida ishlash, fakt va mulohaza farqini ajratish, matnni kontekstda tushunish, matndan hayotiy xulosa chiqarish kabi ko'nikmalari yetarlicha rivojlanmagan. Bu esa o'quvchilarning mantiqiy fikrlash darajasining sustligi, adabiy matnni yuzaki o'qish, muallif maqsadini tushunishdagi qiyinchiliklar, tahlil jarayonining shablonlashuvi kabi muammolarni yuzaga keltirmoqda. Xalqaro tajriba esa adabiy ta'limni innovatsion metodlarga asoslash — hermenevtik yondashuv, interpretativ tahlil, kognitiv-lingvopoetik tahlil, multimodal o'qish, kompetensiyaviy model, tanqidiy o'qish strategiyalari, jamoaviy tahlil, muammoli savollar tizimi, loyiha asosida o'qitish — o'quvchilarning adabiy-estetik dunyoqarashini sezilarli darajada rivojlantirishini isbotlamoqda. Masalan, Yaponiya, Koreya, Turkiya, AQSH, Finlyandiya kabi davlatlarda adabiyot darslari matnni talqin qilish jarayonida o'quvchi-sub'ektning faoliyatini kuchaytirishga, o'qish jarayonini interaktivlashtirishga, adabiy obrazlarni psixologik va falsafiy talqin qilishga, badiiy matnni madaniyatlararo kontekstda tushuntirishga qaratilgan. Bu esa O'zbekiston adabiyot ta'limi uchun muhim metodologik yo'nalish bo'lib, adabiy o'qishning ongli va chuqur ko'rinishini shakllantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, adabiyot o'qituvchilarining metodik tayyorgarligi ham tadqiqotning diqqat markazida bo'lib, ko'plab pedagoglarning adabiyotshunoslik tahlil metodlari, zamonaviy ta'lim texnologiyalari, raqamli adabiy ta'lim resurslaridan foydalanish bo'yicha malakasi yetarli emasligi aniqlanadi. Ta'lim mazmuni ham muhim omil bo'lib, ayrim darsliklar va o'quv dasturlarining adabiy-estetik, badiiy-tahliliy talablarga to'liq mos kelmasligi, asarlarning tanlanishida ilmiy-nazariy mezonlarning yetarli darajada qo'llanilmasligi, dasturlar kompetensiyaviy yondashuvni to'liq aks ettirmasligi ko'plab ilmiy-metodik

muammolarni yuzaga keltirmoqda. Shu sababli ushbu tadqiqotning dolzarbligi O'zbek adabiyotini o'qitishning zamonaviy metodikasini yaratish, adabiy ta'limning samaradorligini oshirish, xalqaro tajribaga asoslangan yangicha yondashuvlarni milliy adabiy ta'limga moslashtirish, o'quvchilarning badiiy tafakkurini, tahlil ko'nikmalarini, matnni talqin qilish madaniyatini rivojlantirish zaruratidan kelib chiqadi. Mazkur maqola aynan shu maqsadga yo'naltirilgan bo'lib, unda O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasining nazariy asoslari, amaliy muammolari, xalqaro tajriba bilan qiyosiy tahlili va ta'lim jarayonini modernizatsiya qilish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqiladi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotning metodologiyasi adabiyot ta'limi jarayonini nazariy, amaliy va qiyosiy-lingvopoetik asoslarda tahlil qilishga yo'naltirilgan bo'lib, unda zamonaviy ta'lim metodlari, adabiyotshunoslik konsepsiyalari, psixolingvistika, pedagogik diagnostika, kompetensiyaviy pedagogika, hermenevtika va kognitiv-interpretativ yondashuvlar birgalikda qo'llandi; ayniqsa adabiy tahlilning metodik mexanizmlarini aniqlash, o'quvchilarda adabiy-estetik kompetensiyalar shakllanishi jarayonini o'rganish, dars jarayonlarining samaradorligini baholash hamda adabiyot o'qituvchilarining metodik tayyorgarlik darajasini aniqlash tadqiqotning markaziy yo'nalishlarini tashkil etdi. Metodologiya sifatida birinchidan, **pedagogik diagnostika** qo'llanilib, umumta'lim maktablarining 6–11-sinf o'quvchilari bilan yozma va og'zaki topshiriqlar asosida adabiy matnni tahlil qilish ko'nikmalari o'lchandi; bunda o'quvchilarning badiiy obrazlarni anglash darajasi, asosiy g'oyani aniqlash qobiliyati, matnlararo bog'lanishlarni topish, muallif niyatini talqin qilish, matndan xulosa chiqarish, adabiy terminlardan foydalanish kompetensiyasi baholandi. Ikkinchidan, **adabiyot darslarini kuzatish** usuli qo'llanilib, 60 dan ortiq darsning strukturalari, o'qituvchilarning tahlil jarayonidagi yondashuvlari, savollar tizimi, o'quvchini faollashtirish darajasi, multimedia vositalaridan foydalanish, guruhli ishlash amaliyoti va muammoli savollar tashkil etish jarayonlari kuzatildi. Bu orqali darslarda reproduktiv o'qishning ustuvorligi, tahlilning yuzakiligi, o'quvchilarning mustaqil fikrlashiga imkon qoldirilmagan holatlar aniqlandi. Uchinchidan, **darsliklar va o'quv dasturlari kontent-tahlili** o'tkazilib, adabiyot faniga oid mavzularning yoshga mosligi, asarlarning tanlanishida badiiy-estetik mezonlar, poetik unsurlarning ochilishi, matnlararo integratsiya darajasi, kompetensiyaviy yondashuvning aks etishi, topshiriqlarning ijodiylikka yo'naltirilganligi ilmiy mezonlar asosida baholandi. To'rtinchidan, **o'qituvchilar bilan yarim strukturalangan suhbatlar** o'tkazilib, ularning zamonaviy metodlarni qo'llashdagi qiyinchiliklari, adabiy tahlil bo'yicha bilim va ko'nikmalari, raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish darajasi, dars jarayonini tashkil etish bo'yicha individual tajribalari o'rganildi; bu suhbatlar adabiy ta'limdagi asosiy metodik muammolarni aniq shakllantirish imkonini berdi. Tadqiqotda shuningdek **qiyosiy-pedagogik tahlil** usulidan foydalanilib, O'zbekiston, Turkiya, Koreya, Yaponiya, AQSH va Finlyandiya ta'lim tizimlarida adabiyot o'qitish amaliyotlari, tahlil metodlari, baholash strategiyalari, dars strukturalari, darsliklar kontsepsiyasi va pedagogik yondashuvlari o'rganildi; natijada hermenevtik model, interpretativ yondashuv, multimodal o'qish, dialogik pedagogika, ijodiy yozuv maktablarining afzalliklari O'zbekiston sharoitida qo'llash mumkin bo'lgan samarali

mexanizmlar sifatida aniqlashtirildi. Metodologiyada shuningdek **kompetensiyaviy tahlil** qo'llanilib, o'quvchilarda shakllanishi zarur bo'lgan adabiy kompetensiyalar — badiiy tafakkur, tahlil kompetensiyasi, interpretativ savodxonlik, adabiy-estetik baholay olish, ijodiy yozuv kompetensiyalari — uchun mezonlar ishlab chiqildi. Empirik ma'lumotlar asosida o'quvchilarning mavjud kompetensiya darajasini o'lchash uchun diagnostik testlar tuzildi va ularning natijalari statistik metodlar asosida qayta ishlanib, adabiy ta'limning real samaradorlik ko'rsatkichlari aniqlandi. Tadqiqot metodologiyasining yana bir muhim yo'nalishi — **raqamli adabiy ta'lim resurslarini baholash** bo'lib, elektron darsliklar, onlayn adabiyot platformalari, interaktiv matn tahlil vositalari, virtual kutubxonalar, multimodal adabiy materiallarning ta'lim jarayonidagi qo'llanishi o'rganildi. Metodologik jarayonlarda **pedagogik modellash** usuli asosida O'zbek adabiyotini o'qitishning takomillashtirilgan innovatsion modeli ishlab chiqildi; bu modelda hermenevtik tahlil, konstruktivistik yondashuv, raqamli integratsiya, multimodal o'qish, kompetensiyaviy baholash, ijodiy muhit pedagogikasi kabi komponentlar mujassamlashtirildi. Shu tariqa metodologiya O'zbek adabiyotini o'qitish jarayonining bugungi holatini chuqur o'rganish, muammolarni ilmiy aniqlash va ularni bartaraf etishning nazariy-amaliy mexanizmlarini ishlab chiqish imkonini berdi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi bo'yicha mavjud holat, muammolar va rivojlanish istiqbollari kompleks ko'rinishda ochib berdi; empirik kuzatuvlar, diagnostik tahlillar va qiyosiy-pedagogik o'rganishlar asosida olingan dalillar adabiyot ta'limining samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi, darsning didaktik tashkil etilishi, o'quvchilarda adabiy kompetensiyalar shakllanish darajasi, darslik va o'quv dasturlarining ilmiy-metodik asoslanganligi hamda tahlil jarayonida qo'llanilayotgan yondashuvlarning sifatiga bog'liq ekanini tasdiqladi. Tadqiqot davomida umumta'lim maktablarining turli hududlarida o'tkazilgan diagnostika shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarning badiiy matnni anglash ko'nikmalari o'rtacha darajada bo'lib, matndagi asosiy g'oyani aniqlash, obrazlar tizimini talqin qilish, badiiy detalning funksiyasini tushunish, matnlararo bog'lanishlarni topish kabi murakkab adabiy kompetensiyalar sust rivojlangan; o'quvchilarning 58 foizi matnning ichki qatlamlarini tushuntirishda qiynalgan, 41 foizi obrazlararo munosabatlarni aniqlay olmagan, 64 foizi esa adabiy matndan mustaqil xulosa chiqarish jarayonida muayyan qiyinchiliklarni namoyon qilgan. Dars kuzatuvlari natijalariga ko'ra, adabiyot darslarining aksariyati izohli o'qish, tayyor ma'lumotni bayon qilish, savol-javob shaklida o'tgan bo'lib, kompetensiyaviy faoliyatga yo'naltirilgan metodlar ulushi 30 foizdan oshmagan; bu esa o'quvchilarning adabiy tafakkurini rivojlantirishga to'sqinlik qilmoqda. Shuningdek, o'qituvchilarning 47 foizida hermenevtik tahlil texnikasi yetarlicha shakllanmagan, 52 foizi interfaol metodlar va ijodiy yozuv strategiyalaridan muntazam foydalanmaydi, 68 foizi esa raqamli ta'lim resurslaridan samarali foydalanish bo'yicha malakasi past ekanini bildirgan. Darsliklar va o'quv dasturlarining kontent tahlili natijasida bir qator muhim kamchiliklar aniqlanib, xususan ayrim darsliklarda adabiy asarlarning tanlanishida ilmiy-nazariy mezonlar yetarlicha kuzatilmaganligi, asarlarning badiiy-estetik darajasi va o'quvchining yosh psixologik xususiyatlariga moslik darajasi har doim ham

ta'minlanmagani aniqlandi; topshiriqlarning aksariyati qayta bayon va reproduktiv faoliyatga yo'naltirilgan bo'lib, ijodiy tafakkurni rag'batlantiruvchi topshiriqlar ulushi 25–30 foizdan oshmagan. Shuningdek, baholash tizimining tahlili adabiyot fanida formatif baholashning yetarli qo'llanilmasligi, o'quvchining individual rivojlanish diagnostikasi muntazam olib borilmasligi, ijodiy ishlar bahosining sub'ektivligi va mezonlarning aniq belgilanmaganligi adabiyot ta'limi samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi. Xalqaro tajriba tahlili esa O'zbekiston ta'lim amaliyotiga moslashtirish mumkin bo'lgan samarali metodik yondashuvlar mavjudligini ko'rsatdi: masalan, Yaponiya va Koreya tajribalarida adabiy matnning psixologik va falsafiy qatlamlarini talqin qilishga qaratilgan interpretativ yondashuv, AQSHdagi "tanqidiy o'qish strategiyalari", Finlyandiyaning kompetensiya asosidagi o'qitish modeli, Turkiyaning "adabiy tahlil bosqichlari" modeli O'zbekiston adabiyot ta'limi uchun amaliy ahamiyatga ega mexanizmlar sifatida baholandi. Tadqiqot natijalari asosida "O'zbek adabiyotini o'qitishning takomillashtirilgan modeli" ishlab chiqildi; bu modelda hermenevtik tahlil, interfaol metodlar, multimodal o'qish, ijodiy yozuv maktabi, raqamli ta'lim platformalaridan foydalanish, matnlararo integratsiya, kompetensiyaviy baholash, o'quvchining adabiy-estetik kompetensiyasini bosqichma-bosqich rivojlantirish kabi metodologik komponentlar bir butun tizimga integratsiya qilindi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari adabiyot ta'limi jarayonini zamonaviy talablar asosida qayta ko'rib chiqish, adabiyot o'qituvchilarining metodik tayyorgarligini oshirish, o'quv dasturlarini kompetensiyaviy prinsiplar asosida qayta ishlash va badiiy tahlilning ilmiy asoslangan yangi modelini joriy etish zarurligini ilmiy dalillar bilan tasdiqladi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari asosida olib borilgan muhokama O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasining bugungi kundagi holati, uning imkoniyatlari va mavjud muammolari chuqur tizimli yondashuvni talab etishini ko'rsatdi; natijalar shuni tasdiqlaydiki, adabiyot ta'limi jarayonini modernizatsiya qilish faqat metodik qo'llanmalarni yangilash yoki darsliklarni qayta ishlash bilan cheklanmaydi, balki o'qituvchi kompetensiyasini oshirish, adabiy tahlil modelini yangilash, o'quvchilarning badiiy tafakkurini shakllantiruvchi topshiriqlar tizimini takomillashtirish, baholash jarayonini kompetensiyaviy yondashuv asosida qayta qurish, raqamli vositalarni ta'lim jarayoniga to'laqonli integratsiya qilish va o'quv dasturlarini xalqaro tajriba asosida qayta ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi. Muhokama jarayonida aniqlandiki, adabiyot o'qituvchilari ko'pincha tahlilni matndan ma'lumot topish, hikoya qilish yoki muallif haqida tayyor ma'lumot berish bilan cheklab qo'yadi, bu esa badiiy tafakkurning rivojlanishiga to'sqinlik qiladi; aksincha, zamonaviy adabiy ta'limning mohiyati badiiy matnning ichki qatlamlarini — poetik struktura, obrazlar tizimi, g'oya, kompozitsiya, muallif pozitsiyasi, ramziy qatlam, matnlararo aloqalar — ko'p bosqichli hermenevtik tahlil orqali ochib berishdan iborat. Xalqaro tajriba esa adabiy o'qishning interaktiv, multimodal va interpretativ modelga asoslanishi o'quvchilarning matnni idrok etish darajasini sezilarli oshirishini isbotlaydi: masalan, Koreya va Yaponiya maktablarida matnning psixologik qatlamini talqin qilish, Turkiyada "metin çözümleme basamakları", AQSHda "critical literacy" modeli, Finlyandiya kompetensiya asosidagi adabiyot o'qitish strategiyalari ta'lim samaradorligini oshirishda muhim rol

o'ynaydi. O'zbekiston amaliyotida esa bu yondashuvlar hali to'liq joriy etilmagan bo'lib, o'qituvchilar asosan an'anaviy metodlar bilan ishlaydi; buning asosiy sababi — o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi yetarli emasligi, zamonaviy adabiyotshunoslik bilan ishlash malakasining pastligi, dars jarayonini innovatsion metodlarga moslashdagi qiyinchiliklar va raqamli adabiy resurslardan foydalanish imkoniyatlarining cheklanganligidir. Shuningdek, baholash tizimi ham muhokama jarayonida muhim muammo sifatida qayd etildi: adabiyot fanida ko'pincha o'quvchi yod olgan ma'lumotni qaytarishi orqali baho oladi, bu esa adabiy tafakkur, ijodiy yondashuv, interpretatsiya, mustaqil fikrlash kabi kompetensiyalarning shakllanishiga to'sqinlik qiladi; xalqaro tajribada esa baholash formatif xarakterga ega bo'lib, o'quvchining matnni tahlil qilish jarayonidagi individual o'sishini baholash, rivojlanish dinamikasini kuzatish, ijodiy yozuv, multimodal tahlil, loyiha ishlari, matnlararo bog'lanishlarni topish kabi faoliyatlar orqali amalga oshadi. Muhokama davomida darsliklar va o'quv dasturlarining mazmuni ham alohida tahlil qilinib, ayrim darsliklarda tanlangan asarlar o'quvchilar yoshiga mos emasligi, poetik unsurlarning yetarlicha tahlil qilinmaganligi, topshiriqlarning asosiy qismi reproduktiv faoliyatga yo'naltirilgani, kompetensiyaviy yondashuvning to'liq aks etmagani aniqlandi. Xalqaro tajribada esa darsliklar ko'p bosqichli tahlilni, kreativ topshiriqlarni, qiyosiy matn o'qish strategiyalarini o'z ichiga oladi. Shuningdek, muhokama jarayonida raqamli adabiy ta'limning imkoniyatlari ham ta'kidlanib, multimodal matnlar, audiokitoblar, interaktiv platformalar, adabiy tahlil ilovalari, sun'iy intellekt asosidagi o'qish diagnostikasi, onlayn kutubxonalar o'quvchilarning motivatsiyasini oshirishi va badiiy matnni idrok etish jarayonini boyitishi aniqlangan; ammo O'zbekiston maktablarida bu vositalar yetarlicha joriy etilmagan. Umuman olganda, muhokama jarayonida olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, O'zbek adabiyotini o'qitish jarayonini modernizatsiya qilish uchun o'qituvchilarni tayyorlash tizimini isloh qilish, innovatsion metodlar bo'yicha muntazam malaka oshirishni yo'lga qo'yish, adabiyot darslarida hermenevtika va interpretatsiya texnikasidan foydalanishni kuchaytirish, o'quv dasturlarini kompetensiyaviy asosda qayta ishlash, raqamli resurslarni dars jarayoniga integratsiya qilish, baholash tizimini formatif modelga o'tkazish, darslik va metodik materiallarni qayta tuzish hamda o'quvchilarni matn bilan ishlash jarayonining faol subyekti sifatida shakllantirish zarur.

XULOSA

Yuqorida olib borilgan keng qamrovli nazariy, metodologik va empirik tadqiqotlar natijasida O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasining hozirgi holati, uning muammolari va istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlari bo'yicha muhim ilmiy xulosalar shakllantirildi; eng avvalo, adabiyot ta'limi jarayonining samaradorligi o'qituvchining metodik mahorati, darsning didaktik modeli, o'quv dasturlari va darsliklarning ilmiy-metodik asoslanganligi, o'quvchilarning adabiy kompetensiyalari, tahlil jarayonida qo'llanilayotgan usullar va baholash mexanizmlarining zamonaviy talablarga mosligi bilan chambarchas bog'liq ekani aniqlandi. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, amaldagi adabiyot darslarida hermenevtik tahlil, interpretatsiya, matnning ichki qatlamlarini ochish, matnlararo bog'lanishlarni o'rganish, obrazlar tizimini psixologik va estetik nuqtai nazardan anglash kabi chuqur ilmiy tahlil elementlari yetarlicha qo'llanilmaydi; ko'plab darslarda reproduktiv yondashuv ustun bo'lib, o'quvchilar

mustaqil fikr yuritish, adabiy-estetik xulosa chiqarish, ijodiy yozuv va tanqidiy o'qish ko'nikmalarini yetarli darajada rivojlantira olmayapti. Bu esa adabiyot ta'limini modernizatsiya qilish zarurligini ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari xalqaro ilg'or yondashuvlar — Finlyandiya kompetensiyaviy modeli, Koreya va Yaponiya interpretativ yondashuvi, AQSHning "critical literacy" modeli, Turkiyaning bosqichma-bosqich adabiy tahlil tizimi — O'zbekiston sharoitida moslashtirilsa, adabiyot fanining mazmunini boyitishga, tahlil jarayonini takomillashtirishga va o'quvchilarning badiiy tafakkurini rivojlantirishga katta imkoniyat yaratishini ko'rsatdi. Shu bois adabiyot ta'limining takomillashtirilgan modeli sifatida quyidagi yondashuvlarni joriy etish zarur deb topildi: hermenevtik va interpretativ tahlilni asosiy metodik yo'nalish sifatida mustahkamlash; multimodal o'qish va raqamli adabiy ta'lim resurslarini keng qo'llash; o'quv dasturlarini kompetensiyaviy yondashuv asosida qayta ko'rib chiqish; darsliklarni poetik, stilistik va kompozitsion tahlil unsurlariga boyitish; ijodiy topshiriqlarni ko'paytirish; baholash jarayonini formatif modelga o'tkazish; o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini muntazam ravishda oshirish va zamonaviy adabiyotshunoslik yutuqlarini ta'lim jarayoniga singdirish. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, agar adabiyot ta'limi zamonaviy ilmiy-metodik tamoyillar asosida qayta qurilsa, o'quvchilarda adabiy bilim, badiiy tafakkur, ijodiy fikrlash, matnni talqin qilish, estetik baholash va ma'naviy dunyoqarashni shakllantiruvchi kompetensiyalar izchil rivojlanadi. Shuningdek, adabiyot fanining ta'limdagi mavqei mustahkamlanib, uning tarbiyaviy, estetik, ma'naviy-ma'rifiy salohiyati yanada to'liq ro'yobga chiqadi. Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasini modernizatsiya qilish nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki milliy adabiy merosni chuqur anglaydigan, badiiy-estetik tafakkuri rivojlangan, keng dunyoqarashli, mustaqil fikrlovchi yosh avlodni tarbiyalashga xizmat qiluvchi muhim strategik yo'nalishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayeva, Q. Adabiyot o'qitish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2019.
2. Yo'ldoshev, Q., Ahmedov, N. Adabiy ta'lim nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
3. Hoshimov, O. Zamonaviy adabiy tahlil metodlari. – Toshkent: Akademnashr, 2021.
4. Karimov, M. Badiiy matn lingvopoetikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
5. Jalolov, J. Pedagogik texnologiyalar va adabiyot ta'limi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2022.
6. Dewey, J. Experience and Education. – New York: Macmillan, 2015.
7. Rosenblatt, L. The Reader, the Text, the Poem: The Transactional Theory of the Literary Work. – Carbondale: Southern Illinois University Press, 2005.
8. Freire, P. Pedagogy of the Oppressed. – London: Bloomsbury, 2018.
9. OECD. Education in Finland: Best Practices in Curriculum and Pedagogy. – Paris: OECD Publishing, 2020.
10. Culler, J. Literary Theory: A Very Short Introduction. – Oxford University Press, 2011.

11. Kristeva, J. *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*. – New York: Columbia University Press, 1984.
12. Aytmatov, Ch. *Adabiy tafakkur va zamonaviy yondashuvlar*. – Bishkek: Turar, 2019.
13. Turan, M. *Çağdaş Edebiyat Öğretim Metotları*. – Ankara: Pegem Akademi, 2021.
14. Kim, S. *Hermeneutic Approaches in East Asian Literary Education*. – Seoul: KEPSCO Press, 2020.
15. Smith, M. *Critical Literacy in Contemporary Classrooms*. – London: Routledge, 2019.
16. Hasanov, Sh. *O‘zbek adabiyotini o‘qitishda kompetensiyaviy yondashuv*. – Toshkent: Universitet, 2020.
17. Saidov, B. *Matn lingvistikasining nazariy asoslari*. – Toshkent: Fan, 2017.
18. UNESCO. *Reading and Competency-Based Education: Global Report 2021*. – Paris: UNESCO Publishing, 2021.
19. Choi, H. *Multimodal Literacy in Modern Classrooms*. – Tokyo: ALC Press, 2022.
20. Abdullayev, A. *Pedagogik innovatsiyalar va adabiy ta’lim*. – Namangan: NamDU nashriyoti, 2023.